

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7628>

Number: 68 , p. 77-98, Summer I 2018

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Süreci / Publication Process

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date - Yayın Kabul Tarihi / Publication of Acceptance Date

06.06.2018

06.07.2018

Yayınlanma Tarihi / The Published Date

15.07.2018

KÜLTÜR COĞRAFYAMIZDA VE AHMET YESEVÎ'DE ON SAYISI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER¹

APPRAISEMENTS ON THE NUMBER TEN IN OUR CULTURE AND AHMET YESEVÎ'S BELIEF METHODOLOGY

Dr. Öğr. Üyesi Kadir Güler

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5450-3688>

Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Zafer Tıngıroğlu

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1410-6274>

Dumlupınar Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi

Öz

Sayılar, dünyanın yaşayan kültürel değerleri içerisinde çeşitli manalar ve sırlar taşır. Türk kültürünün orijinal yapı taşlarından biri olan sayılar ve sayılara yüklenen kutsal anlamlar edebiyatımıza önemli katkılar sağlamıştır. Sözlü ve yazılı kaynaklarımız içerisinde inanç, medeniyet ve kültürlerden oluşarak sayılardan en çok üç, dört, yedi, dokuz, on iki ve kırk sayılarının gizemli anlamlarda kullanıldığı görülmektedir.

Türk milleti olarak yaşadığımız coğrafyalarda farklı temalar ve arketiplerden oluşan ve inanç sistemlerine göre şekillenen sayılardan biri de ondur. Kaynağını geleneklerden ve kültürel değerlerden alan on sayısı eski inançların ve İslamiyetin etkisiyle Türk coğrafyasında çok sayıda motife ve kavrama öncülük etmiştir. Eski inançlarda on emir, on sefirot, Hinduizm'in on öğretisi ve on gün orucu bu arketiplerden bazılarıdır. Türk Coğrafyasında On Uygur boyu, On ok oğulları, On otağ, Askeri yapının on sayısına göre düzenlenmesi, Cengiz Han'ın on yasası, on sayısının kullanılmasında öne çıkan kavramlardır. İslamiyetle birlikte Aşere-i mübeşşere bilgisi, on yoksulun doyurulması, on gece, on gayb eren, on gün oruç, iyiliğin karşılığı olarak on kat mükafatın vadedilmesi on sayısının İslami dini referanslarından birkaçıdır.

¹ Bu makale, 25-26 Nisan 2018 tarihleri arasında yapılan Ankara'da düzenlenen II Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu'na sunulan bildirinin yeniden eklerle değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

Ahmet Yesevî'nin oluşturduğu inanç metodolojisinin yapı taşlarından biri de on sayıdır. Bu makalede Ahmet Yesevî'nin eserlerinde yer alan on yol, on nur, on makam ve özellikle dört kapı kırk makam adıyla sistemleştirilen inanç yapısını anlamak için Türk kültüründeki on sayısının kullanıldığı alanlar incelenecek ve Yesevî metodolojisindeki on sayısının varlığı, geçmişi ve gizemi hakkında değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Kültürü, Ahmet Yesevî, Sayıların Gizemi, On Sayısı

Abstract

Numbers, carry various meaning and secrets in the living cultural values of the world. Numbers, one of the original building blocks of Turkish culture, and sacred meanings attributed to them, had significant contributions to our literature. It is observed that, belief, in our oral and written sources, comprised of civilizations and cultures; three, four, seven, nine, twelve and forty amongst all others had mysterious meanings ascribed to them the most.

As the nation of Turks, throughout the lands that we live, ten is one of the numbers that is being shaped in accordance with belief systems consisting different themes and archetypes.

The mystery of the number ten, which is founded on the traditions and cultural values, lays on the old beliefs and Islam, has been the precursor of many motives and concepts in the Turkish geography. Ten commandments, ten sephiroths, Hinduism's ten teachings, ten day fasting are some of these archetypes in old beliefs. Ten Uygur Clans, Ten Arrow Sons, Ten Pavillions, the arrangements of the military structure in order of tens, Genghis Khans Ten Laws, are some of the concepts of the use of ten. The knowledge of Aşere-i mübeşşere, feeding ten needy, ten nights, ten unseen saints, ten days of fasting, the promise of ten times the reward for kindness, are some of the references to the number ten in Islam.

One of the building blocks of the belief methodology of Ahmet Yesevî is the number ten. In this study, in order to understand the concepts such as ten roads, ten lights, ten maqams, and specially systematized by the name of four doors and forty maqams found in Ahmet Yesevî's works, and the belief structure the areas of use for the number ten in Turkish Culture will be examined, and the existence, past, and mystery of the number ten in Ahmet Yesevî's methodology will be evaluated.

Key Words: Ahmet Yesevî, Mystery of Numbers, Number Ten, Turkish Culture

GİRİŞ

Hayatımızı etkileyen kavramlardan biri de sayılardır. Sayıların rakamla ifade edilmesi ve yazılı hale gelmesi kültür ve medeniyet yolunun kilometre taşı kabul edilir. Sayı kelimesi köken olarak Türkçedir ve Arapça rakam kelimesinin işaret anlamını karşılar.

Çalıştığımız her alanda sayılarla karşılaşmaktayız. Bilimsel çalışmaların bütününde temel araçlardan biri sayılardır. Sayılarla ilgili ilk yazılı bilgilerden birini kaleme alan Platon, sayıları evrenin sırlarını çözecek anahtar olarak görür ve sayıların Tanrı'yla insan arasında aracı olduğunu yazar. Platoncu düşünceye göre sayılar, düzeni ve karakteri etki-

lemektedir. Bu etkileşim ve aracılık vazifesi sayıları gizemli hale getirmiştir. (Schimmel, 2017: 23)

Sayılar taşıdığı farklı anlamlardan dolayı kutsal kabul edilmiştir. Dünya kültüründe milletlere göre farklı manalarla ifade edilen sayılar Türk coğrafyasında özel anlamlar kazanmıştır. Türk kültüründe bir, üç, dört, yedi, dokuz, on, on iki, kırk gibi sayıların kutsallık kazanması inançlarımız ve bu inançların yarattığı kültürel kodlarımızla ilgilidir. Sayıların kutsal kabul edilmesinin altında esas olarak inançların varlığı görülmektedir. Mitolojik farklılarda benzer sayıların ortak anlamlar oluşturması Arketip denilen kültür işlevlerini meydana getirir. (Durbilmez, 2005: 2,3)

Sayıların nasıl ortaya çıktığı tartışmalıdır. Türk sayı sistemi İslamiyet'ten önce yaşadığımız kadim inançlardan ve törelerimizden ortaya çıkmış olmalıdır. Sayılarımızın Türkçe olması Türk milletinin ve Türkçenin geçmişe dayanan kadim varlığının ispatıdır.

1. On Sayısının Geçmişi

Türklerde on sayısının kökünün son kelimesiyle ilgili olduğu düşünülebilir. Son kelimesi, tamamlanmış bitmiş anlamı taşır.-s sesinin düşmesi veya on sayısına -s sesinin eklenmesi on sayısının oluşmasının temel varsayımlarından biridir.

Sayıların ve sayıların yarattığı imajların bazı dillerde ortak kökten ortaya çıktığı görülmektedir. Latince Decem, Hint-Avrupa dillerinde on sayısının ana kökünü oluşturmaktadır. Fransızca Dix, İtalyanca Dieci, Yunanca Deka on sayısının bu dillerdeki adıdır. (Baştürk, 1995: 8)

İslamî kaynaklara göre On sayısı mükemmelliği temsil eden bir sayıdır. Üçler ve yediler, gayb/görünmeyen erenler, ruhânî âlemde On sayısını oluşturur. İslamiyet'ten sonra Tasavvuf anlayışında Gayb erenler yani Ricâlü'l-gayb on ermiş kişi kabul edilmiştir. Bunlar huşû halinde olur, alçak sesle konuşurlar. Zaman ve mekân kavramının dışındadırlar. Biri yüksek sesle konuşacak olursa bunların vücutları titrer. Yeryüzündeki vakar ve sakinete yürür, kendini bilmezler. Biri çıkıp onlara laf atacak olsa "selam size" derler; fakat gerekirse bunları def etmekte ve yaraya neşteri vurmakta da bir sakınca görmezler" (Uludağ, 2012: 144,283). Ricâlü'l Gayb'ın sayıları kendine özgüdür. Bir sayısı kutb ve gavs, on sayısı büdelâ'dır. (Ögke, 2001:8)

On sayısının ortaya çıkışı kadim gelenekler, töreler ve İslamî inançlarla ilgilidir. Hz Âdem'e indirilen on suhuf, on sayısının ilk kullanıldığı alandır. On sayısının inançlarla ilgisi Musevîlik içerisinde detaylandırılmıştır. Hz. Musa'ya İsrailoğullarına tevhidi bildirmesi için ilahî emirler gönderilmiştir. Hz. Musa'nın Tur dağında Allah'ın huzuruna daveti

Kur'an'da şöyle anlatılır. " Musa ile otuz gece için sözleştik ve ona bir on daha ekledik. Böylece Rabbinin belirlediği süre kırk geceye tamamlandı." (A'raf/142) Ayetteki on sayısı olgunlaşma süresi olarak düşünülebilir. On emir'in üçü Tanrı'ya tapmaya, yedisi insan ilişkilerine ayrılmıştır.

Tevrat'ın Çıkış bölümünden ve diğer kaynaklardan ortaya konulan Hz. Musa'nın ve Museviliğin on emri şöyledir:

1.Ey Musa! Seni Mısır diyarından çıkaran, esaretten kurtaran Allah benim. 2. Benden başka Tanrın olmayacak. Boşlukta yerin üstünde veya altında, denizlerin derinliklerinde mevcut olan varlıkların resimlerini yapmayacak, onlara hiçbir surette tapmayacaksın. 3. Allah'ın ismini boş yere ağzına anmayacaksın. 4. Cumartesi gününü kutsal kılacaksın. Haftanın altı gününde çalışacak yedincisinde istirahat edeceksin. Cumartesi günü, dinlenme günüdür. O gün ne sen, ne oğlun, ne kızın, ne uşağın, ne de hayvanın, kısacası hiçbiriniz çalışmayacaksınız. 5. Anne ve babana hürmet edeceksin. 6. Öldürmeyeceksin. 7.Zina yapmayacaksın. 8. Çalmayacaksın. 9. Yalan şهادette bulunmayacaksın. 10. Hiç kimsenin evine barkına, karısına, hizmetçisine, öküzüne, eşğine velhasıl sana ait olmayan bir şeye göz dikmeyeceksin.

Bu On Emir, Musevilerin temel prensiplerini içerir. Hz. Musa'ya gönderildiğine inanılan bu On Emir Museviliğin yaşayış biçimlerini ve ideal/olgun insan tipini şekillendirmiştir. Kaynaklara göre Sina dağında iki taş levha üzerinde yazılı olan bu emirler o zamanın insanının iyi veya kötü yaşayışına da açıklık getirmektedir. (G. Tümer-A. Küçük, 1999: 189) Musevî inançlarında Yom Kippur, on günde günahlardan arınma günüdür. Bu on gün içerisinde oruç tutulur ve ibadet edilir. On gün ibadetlerinin sonunda insanın bir yıllık kaderinin şekillendiği kabul edilir. (G. Tümer-A. Küçük, 1999: 230)

Eski bir Kabala eseri olan Zohar, Museviliğin dinî şartlarını içeren bir kitaptır.

Zohar, Tevrat'ın gizli manalarını yansıtır. Gelenek/Töre anlamı taşıyan Kabala inancında yer alan on sayısı sınıflandırmada kullanılmıştır. Zohar/SeferHaZohar yani Işık/Nur Kitabı, Musevi mistisizmi/tasavvufu olan Kabala'nın temelidir. Eski/Kadim Kabalistler gerçekliğin on boyutta var olduğunu ve bu on boyutun altısının bir olarak/bir boyuta sıkışarak birleştiğini söylerler (Cengil, 1-2)

Karayim/Karaî ismi, bir Musevî mezhebini hatırlatmaktan çok belirli bir toplumu anlatır. Karayim denince bir Türk boyu ve Türk dilinin bir şivesi akla gelmektedir. Rusya, Polonya ve Litvanya'da yaşayan ve Hazar-Kuman topluluklarının torunları olan Karaî mezhebindeki Türklere Karay Türkleri denilmektedir. (Kuzgun, 2015:281) Karaylar Evâmîr-i aşereye yani şu on kutsal emre çok önem vermişlerdir:

1.Bütün varlıkları yaratan Allah'tır. 2. O, âlemde yaratılmadan önce vardı; yardımcısı yoktu. 3. Bu âlem sonradan yaratılmıştır, hadistir. 4.Allah, Musa'ya ve Tanah'da adı geçen bütün peygamberlere hitap edilmiştir. 5.Musa'nın koyduğu kanunlar haklıdır. 6.Tevrat'ın dilini bilmek dini bir görevdir. 7.Kudüs'te ki Mabed, dünya "İdarecisi"nin makamıdır. 8.Mesih'in gelmesine ve yeniden dirilmeye intizar haklıdır. 9.Hesap günü vardır. 10.Bu hesaptan sonra mükafat ve eza haklıdır. (G.Tümer- A.Küçük-1999, 211)

Musevi inancının farklı mezheplerinde yaratan ile yaratılanlar arasında mesafe vardır. Semâvi kitapları Zohar/Işık-Nur olan inançta da dört âlem ve on sefirot adı altında Yaradılışın sıfatları anlatılır. On Sefirot şudur: 1.Allah'ın (c.c.) kelâm ile hikmeti ve Allah'ın (c.c) ruhu 2.Ruhtan gelen nefes ve hava. 3.Havadan oluşan su. 4.Suyun en şeffaf ve ince parçası ateş. Allah'ın (c.c.) felekler ve melekleri ateşten yaratır. 5.8.Dört yön. 9-10-İki Kutup.

Musevi inancının dışında Asya coğrafyasının en etkili inançlarından olan Hinduizm, kendi yaratılış inancını on sayısı ile sistemleştirmiştir:

"Rgveda, Hindistan'a yaklaşık olarak

M.O. 1500 yıllarında kuzeyden gelen Arilere ait en eski edebî bir kayıttır ve aynı zamanda Hinduların kutsal kitabının adıdır. Rgveda'nın kitaplarına Mandala adı verilir ve on tanedir.

Eski inançlardan biri olan Hinduizm'in öğretilerinden biri olan bir ilahide bu inanç ona ayrılmıştır:

1. Başlangıçta Hiranyagarbha vardı. Bütün yaratılmış olanların Tek Efendisi doğduğunda yalnızdı. Dünyayı ve göğü (cenneti) sabit kıldı ve korudu. Ona kurbanlar sunacağımız Tanrı kim?

2. Hayat solğunu veren o, güç ve enerji veren o, onun emrini bütün tanrılar yerine getirir; gölgesi ölümsüz hayat olan ölümün tanrısı. Ona kurbanlar sunacağımız Tanrı kim?

3. Azametiyle yaşayan ve uyuyan bütün dünyanın (Tanrılar ve insanlar) yegâne hâkimi odur; o iki ayakların ve dört ayaklıların (insanlar ve hayvanlar) Tanrısıdır. Ona kurbanlar sunacağımız tanrı kim? 4. O ki karlı dağlarla denizi ve uzaklardaki nehri yaratmıştır; o ki kollarını göklerin içine salmıştır. Ona kurbanlar sunacağımız Tanrı kim?

5. Onunla gökler güçlü ve dünya sabittir, onunla ışık âlemi ve gök kubbe desteklenir; onunla boşluktaki bölgeler ölçülür. Ona kurbanlar sunacağımız Tanrı kim?

6. Onların ruhu içinde ürperirken savaş halindeki iki orduyu destekler ve bu sırada güneş onların üzerine ışıdamaktadır. Ona kurbanlar sunacağımız Tanrı kim?

7. Agni'yi (ışığı) meydana getiren, evrensel tohumu taşıyan güçlü sular geldiğinde Tanrıların ruhu varlığa o zaman yayıldı. Ona kurbanlar sunacağımız Tanrı kim?

8. Kurban törenini doğuran ve yaratıcı gücü ihtiva eden suları gücüyle gözetken odur, O, tanrıların Tanrısıdır, O'ndan öteye yoktur. Ona kurbanlar sunacağımız Tanrı kim?

9. O ne bize kötülük edecek bir dünya yaratıcısı, ne de kanunları değiştirecek bir cennet yaratıcısıdır. Güçlü ve temiz suları getiren odur. Ona kurbanlar sunacağımız

Tanrı kim?

10. Pracâpati! Sen bütün yaratılmış olanları içine alansın, senden ötesi yok. Sana tapınan bizler lütfunla her türlü zenginliğe sahip olabiliriz. "X. Mandala, 121. İlahi.25. kısım (Hiranyagarbha-Pracâpati). (Kaya, 282)

Asya İnançlarından Budizm; Buda tarafından Hindistan coğrafyasında ortaya konulan bir inanç sistemidir. Budizm'in inanç esaslarını Buda'nın öğretileri oluşturur. On sayısının kâmil/olgun insan tarifi, Buda'nın ahlak buyruklarında da görülmektedir. Buda, kâmil insanın akıl ve zihin dünyasına hitap etmektedir. Buda'nın on buyruğu, diğer inançların on emir ilkeleriyle benzeşir. Buda, on suç işleyeninin yerinin cehennem olduğunu söyler. Budizm'in ahlaki inanç sistemini oluşturan Sila;" Doğru söz, doğru davranış, doğru geçimden ibaret olan ve aynı zamanda davranış kuralları, buyruklar olarak bilinir. (Akalin, 2015: 88)

Kadim inançlarda olduğu gibi Hristiyanlık inanç sisteminde de on sayısının mitolojik anlamlar taşıdığı görülmektedir. Hristiyan din adamları Roma rakamı ile yazılan X=10 sayısını İsa'nın haçına, Hristiyan adının Yunanca Xristos olarak yazılan biçiminin ilk harfine ve On Emir'e gönderme olarak kabul etmişlerdir. Bu inancı göre Hz. İsa'nın adının ilk harfi olan İota'nın sayısal değeri ondur.² İncil'in alegorik yorumlarında On sayısı, Teslis'in (Baba-Oğul-Kutsal Ruh) ve hayatın 7 elementinin (kalp, ruh, zihin ve 4 element) toplamıdır. Dokuz melek ve İnsan'ın toplamı on eder. Yedi erkek ve üç kızın toplamı on eder ki bu sayı Hz. Eyyüb'ün on çocuğuna nispet edilir. (Schimmel, 2017: 198)

On sayısı Hristiyan inancında oruçla da karşımıza çıkar. Aralık perhizi bu oruçlardandır. Aralık ayının 15-24. günleri arasında on gün oruç tutulur. Toplam on gün tutulan

oruç Hz. İsa'nın doğuş bayramı olan 25 Aralık'ta tamamlanır. (G.Tümer- A.Küçük, 1999: 277)

On sayısının ilk felsefi yorumlarından birini yapan Pisagor kâinatın başlangıç noktasını, düzen ve ahengini zihne bağlar. Pisagor'a göre ruh kendi kendine hareket etmektedir. Ruh, ezeli ve ebedidir. Bedende hap solmuştur. Felsefesi mutlak ruha erişmektir. Ruh bilgiyle temizlenir. Bunun yolu dünya hazlarından uzaklaşmak, matematik ve müzikle uğraşmaktır. Yunanlı felsefeciler, sayılarla güç arasında bir bağlantı olabileceğine inanmışlardır. Yunan filozofları On sayısını başlangıç noktası olarak kabul etmişlerdir. Bu filozoflara göre on sayısı yaratıcının yaratma gücüdür.

2. Kadim Türk Kültüründe On Sayısı

Türk kültür ve coğrafyasında on sayısı her alanda sıklıkla karşımıza çıkmakta ve kendine özgü gizemini korumaktadır. Türk boyları harflere ve sayılara farklı anlamlar yüklemiş, yüklenen anlamların yorumlanması sonucu sayılar çeşitli simgeci ve gizemci akımların kaynağı kabul edilen mitolojik dönemlerin oluşmasına yardımcı olmuşlardır.

Mitolojik dönem boylarına mensup Türkler birçok şeyi ruhlarla ve cinlerle irtibatlandırmış ve sayıları da bu gizemi kavramak için yorumlamışlardır. Sayıların gizemini bildiğine inanılan kişilerin bu bilgilerini "uygun ruhların yardımını sağlamak, büyücülük yapmak" veya "belirli formülleri saptanmış sayıda yineleyerek dualarını daha etkili kılmak için" kullandıklarına inanmaktadırlar. (Durbilmez, 2008: 212).

İslamiyet'ten önce Türk boyları arasında farklı inançlar vardı. Kadim Türklerde insanın düşmanı olan ve gizli bir güç şeklinde tasavvur edilen güce/kadere bağlılık görülmektedir. Hayatlarında kaderin dışında gizemli işaretlerle örülü bir doğu inancı da etkiliydi. Bunun yanında kutsal kabul edilen dağlara, ağaçlara, sulara ve benzeri güçlere sene-

² Hristiyan inançlarına bağlı Krallıkların yönetim kapılarında yer alan X-10 rakamının bu inançla ilgili olduğu düşünülebilir. Bebeğin anne karnındaki dokuz ay on günlük süreçteki on gün sayısı da dikkat çekicidir.

nin belirli zamanlarında ziyaretler yapılır ve kurbanlar sunulurdu. Göktürkler her sene beşinci ayın onuncu ve yirminci günleri Altın Dağ'a çıkıp Tanrı'ya on gün ibadet ederek güce/Gök Tengriye/Doğu Tanrısına bağlılıklarını bildirirlerdi. (Tümer- Küçük, 1999: 82)

Ergenekon destanında Kayan ve Tuzkuz esir düştükten on gün sonra eşleriyle kaçarak kurtulurlar. Türkler arasında yaygın olan Yada taşı efsanesinde de on sayısı göze çarpar. Isık Göl civarında yaşayan Hakan Türk ile Aral taraflarında hüküm süren amcazadesi Gaz yani Oğuz arasında Yada taşı yüzünden uzun savaşlar olmuştur. Bu rivayette Yada taşı, Türk'ün milletler üzerine hakimiyetini sağlayan bir tılsımdır. Rivayete göre Hakan Türk'e Çin'den gönderilen 10 Şaman, ilimleri ve tecrübeleriyle yardım ederek, taşın yani hakimiyetin Türk'te kalmasını sağlamışlardır. Bu 10 Şaman, muhtemelen On Ok adlı Göktürk boylarının bilgi ve tecrübe sahibi atalarıdır. Uygur Hakanlığı da on ok ve oğullarıdır. (Durbilmez,2008: 212)

Bozkurt destanında Göktürk Hakanı Türk'ün on eşinden bahsedilir. Bu eşlerden biri olan Asena'nın da on çocuğu olmuş ve her birinden bir boy türemiştir. (İnan, 1954:189).

Türk adının geçtiği ilk Türkçe metin olan Göktürk yazıtları; Türk töresini, devlet yönetimini, devlet ve milletin karşılıklı görevlerini içermektedir. Bu yazıtlardan alınan örnekler on sayısının kutsallığını göstermektedir:

Kültigin Yazıtları Güney Yüzü

12. On ok oğullarına ve yabancılarına kadar herkes bunları görüp öğrenin. (Tekin, 2014: 23)

Kültigin Yazıtı Kuzey Yüzü

13. On ok oğlum Türgiş kağanından Makaraç mühürdar Oğuz Bilge mühürdar geldi. (Tekin, 2014: 39).

On sayısı Göktürkler dışında Uygurların uruglarında da kutsaldır. M.S. 745 yılında Göktürk hakimiyetine son vererek, Ötüken'de bir hakanlık kuran Uygurlar, dokuz

boydan meydana gelen (Yaglakar, Çince'de: Yo-lo-ko) hakanların mensup olduğu boy, Hu-tu-ko, Tu-lo-vo, Mo-ki-si-ki, A-vo-çö, Kosa, Hu-va-su, Yu-vo-ko, Hi-ye-vu) bir yapıydı. Bu dokuz boydan/urugdan oluşan Uygur kabilesi idaresinde şekillenen Dokuz-Oğuz birliğinin diğer kabileleri, P'u'ko, Hun, Pa-ye-ku, T'ung-lo, Sse-kie, K'i-pi, A-pu-sse, Ku-lun-vu-ku, Karluk ve Basmiller'i de kendilerine bağladıktan sonra kabile sayısı on bire yükselmiştir.

İslamiyetten sonra kaleme alınan ilk yazılı eserlerimizden Divan-ı Lügat-it Türk'te On Sayısı ile ilgili bilgi azdır. On sayısı Onunç/Onuncu ve On adım anlamlarında kullanılmıştır. Yazgır, onuncu hayvan alame-tidir. (Erdi-Yurteser,2005:356- Atalay, C.3,1985:220)

On sayısı Kutadgu Bilig'de daha farklı anlamlarda kullanılmıştır. Yusuf Has Hacıp on sayısını yöneten insan karakterini oluşturan şu unsurlarla eşdeğer tutar:

759. "şükür kılsa ni'met biri on bolur biri on bolup kör evi neng tolur. İnsan şükre-derse, nimetin biri on olur; biri on olur ve evi mal ile dolar"(Arat, 1991: 65).

998. "bu ay toldı aydı söz ornu sır ol söz ülgü on ol sözlegüsi bir ol. Ay-Toldı cevap verdi: -Sözün yeri sırdır; söz ondur, fakat biri söylenmelidir" (Arat, 1991: 83).

2487/2488 Hacıbıkkıka aşnu bu on neng kerek yiti köz kulak sak köngül king kerek. , "yüzi körki bod til ukuş ög bilig kılınçı bularka tükel teng kerek. "Hâciplik için bu on şey lazımdır; keskin göz, delik kulak, geniş gönül-Yüz, kıyafet, boy, dil, anlayış, akıl, bilgi; tavır ve hareketleri de bunlara tam denk olmalıdır"(Arat, 1991:185)

2980 "kişi edgü'lükke sevüg can birür bir edgü yanutı on edgü kılur. İnsan, iyiliğe karşı, aziz canını verir; bir iyiliğe karşı on iyilik yapar" (Arat, 1991:219).

4139 "tegir erse hil ya sanga on otağ elig tarğü malın kılıç tutğu yag. Sana takım on otağ rütbesi teveccüh ederse, malını dağıtıp, kılıç ve yaya sarılmasın" (Arat, 1991:299).

Türklerin ve Moğolların askeri düze-

ninde on sayısı dikkat çekicidir. Askeri sistemde erler onar onar bölünür ve başlarına bir Onbaşı atanır. On adet on başının başına bir Yüzbaşı getirilir. On Yüzbaşının başı ise Binbaşı olur. On bin asker Tümeni oluşturur ve başına Tümgeneral atanır. (Öztürk, 1999: 991)

Türk – Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu Cengiz Han Dönemi'nde Cengiz Yasası oluşturulmuştur. Bu yasa Uygurca ile yazılmıştır. Bu yasalara aynı zamanda "Yasanâme-i büzürg" denmektedir. Cengiz Han Yasaları daha sonraki devletlerde de yasa veya yasak name adıyla toplanmıştır:

1. Zina yapan, evli olup olmadığına bakılmaksızın idam edilir.
2. Sahibinin iznini almadan bir esire yiyecek veya giyecek veren idam edilir.
3. Kaçan bir köleyi sahibine geri veremeyen idam edilir.
4. Cengiz Han, bütün dinlere saygı gösterilmesini ister.
5. İnsanların suyu kirletmele-ri/batırmalarını yasaktır.
6. Cengiz Han ahlâksız herhangi bir şeyi söylemeyi yasaklar.
7. Oğlu Çağatay'a yasaya uyulmasını gözlemeyi emretti.
8. Adam öldüren kişi para cezası ödeyerek kendisini kurtarabilir.
9. Bir kişi içmekten kendini alıkoyamıyorsa ayda üç kez sarhoş olabilir.
10. Kanuni mirasçılar dışında herkes vefat edenin malını kullanmaktan kesinlikle men edilmiştir.

3. İslamiyet'te On Sayısı

On sayısını kadim inançlara bağlayan sayı gizemcileri, Eski ve Yeni Ahit'teki inanışların dinî sebeplerle on sayısında bulunduğu, İran'ın eski inançlarında da on sayısının İsmailiye ve Şîî akidelerle günümüze ulaştığını kabul etmektedirler. (Schimmel, 2017: 175)

İslâmiyet'in ana kaynaklarında en çok zikredilen sayılardan biri on rakamıdır.

On sayısı öncelikle cennetle müjdelenenlerle birlikte anılır. Hz. Peygamber 'Aşere-i Mübeşşere' ismiyle bilinen on sahabiye cennetle müjdeliler. 'Aşere-i Mübeşşere'nin on sayısı arasında mükemmellik, olgunluk kavramı bakımından birçok işaret görülmektedir ama neden on kişi seçilmiştir, niye on sayısı sorusunun cevabı açıklanamamıştır. Bu on sahabinin isimleri şöyledir. Hz.Ebu Bekir, Hz.Ömer, Hz.Osman, Hz.Ali, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvam, Sa'd b. Eb u Vakkas, Ebu Ubeyde b. Cerrah, Abdurrahman b. Avf ve Said b. Zeyd hazretleridir.

İslamiyet, insanoğlunun üzerine çeşitli hikmetlerle indirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de farklı sayılar zikredilse de en anlamlı sayılardan birinin on olduğu görülmektedir. On sayısının kulun alışkanlık kazanması, olgunlaşması, sabrı öğrenmesi gibi insani davranışlarla ilgisi olduğu görülmektedir. Surelerde geçen on sayısı ile ilgili ayetler şöyledir:

Bakara Suresi 196. Ayet: "Kurban bulamayan kimse üçü hacda, yedisi de döndüğünüz zaman (olmak üzere) tam on gün oruç tutar." Hac vazifesini yerine getiren Müslüman'ın kurban bulamaması durumunda on gün oruç tutması emredilir.

Maide Suresi 89. Ayet: "Allah, boş bulunarak ettiğiniz yeminlerle sizi sorumlu tutmaz. Ama bile bile yaptığınız yeminlerle sizi sorumlu tutar. Bu durumda yeminin keffaretini, ailenize yedirdiğinizin orta hallisinden on yoksulu doyurmak, yahut onları giydirmek ya da bir köle azat etmektir". Bu ayette belirtilen husus ise boş bulunarak yemin eden Müslümanın, maddi imkanları dahilinde on fakiri doyurması ya da on fakiri giydirmesidir. "Kişi bu görevini fakirleri doyurmak suretiyle yerine getirmek isterse, İmam Mâlik ve İmam Şâfiî'ye göre, doyurulacak fakirlerin on kişiden az olmaması, ayrıca bunların hür ve Müslüman olmaları gerekir; Ebû Hanîfe'ye göre ise bir fakirin on gün sabah akşam doyurulmasıyla da ödev yerine getirilmiş olur, ayrıca bunların hür ve müslüman olmaları da şart

değildir."(Diyanet Kur'an Yolu Tefsiri,1100)

En'am Suresi 160. Ayet: "Kim bir iyilik yaparsa ona on katı vardır. Kim de bir kötülük yaparsa o da sadece o kötülüğün misliyle cezalandırılır ve onlara zulmedilmez." Bu ayette iyiliğin karşılığı olarak on katı bir mükâfat, kötülüğün karşılığı olarak ise yapılan kötülüğün dengi bildirilmiştir. Esirgeyen ve başıslayan Allah, iyilik yapan kullarına on misli mükafat vaat etmiştir.

Fecr Suresi 2. Ayet: "Tan yerinin ağarmasına andolsun, On geceye andolsun, Çifte ve teke andolsun, Geçip giden geceye andolsun (ki, müşrikler azaba uğrayacaklardır). Şüphesiz bunlarda, akıl sahibi bir kimse için üzerine yemin edilmeye değer bir özellik vardır." 2. Ayette geçen on gece hakkında hac ayı olan Zilhicce'nin ilk on gecesi, hicri yılın birinci ayı olan Muharrem'in ilk on gecesi, Ramazan ayının ilk on veya son on gecesi olduğuna dair çeşitli rivayetler vardır."(Diyanet Kur'an Yolu Tefsiri,3720). Sure Mekke'de indirildiği için ve Ramazan orucu da Medine'de farz kıldığı için bu on gecenin Zilhicce ayının ilk on gecesi olması muhtemeldir. Ayrıca Zilhicce ayının ilk on günü de kutsal sayılmaktadır.

Taha Suresi 102-103. Ayet: "O gün günahkârları, (gözleri korkudan donup) gömgök kesilmiş olarak hasredeceğiz. Aralarında birbirlerine "(Dünya'da) sadece on (gün) kaldınız" diye gizli gizli konuşacaklar. Onların, hakkında konuşacakları şeyi biz daha iyi biliriz.- O vakit içlerinden en akli başında olanları, "Siz sadece bir gün kaldınız" diyecektir."

Hud Suresi 13. Ayet: " Yoksa "onu (Kur'an'ı) uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Allah'tan başka gücünüzün yettiklerini de (yardıma) çağırıp, siz de onun gibi uydurma on süre getirin." Eğer size (bu konuda) cevap veremedilerse, bilin ki o Kur'an) ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Artık müslüman oluyor musunuz?" On sure on sayısının yeterliliğini ortaya koymaktadır.

Araf Suresi 142. Ayet: "Mûsâ'ya otuz gece süre belirledik, buna on (gece) daha kattık. Böylece Rabbinin belirlediği vakit kırk geceye tamamlandı. Mûsâ kardeşi Hârûn'a, "Kavmim arasında benim yerime geç ve yapıcı ol. Sakın bozguncuların yoluna uyma" dedi. Bu ayette belirtilen otuz artı on yani kırk gece Bakara suresi 51. Ayet'te de geçmektedir.

Kur'an-ı Kerimde geçen on sayısının mükemmellik, vazifenin tamamlanma süresi, yeterlilik gibi unsurları taşıdığı görülmektedir. İnsan-ı kâmil yolunda olan insanoğlu mükemmelleşmektedir. (Ergül, 2015: 261)

4. Ahmet Yesevî ve Divân-ı Hikmet'te On Sayısı

Ahmed Yesevî, XII. asırda Türkistan'da yaşayan bir samimi bir müslüman, irfân ehli bir âlim, Türk milletinin gönül yolunu açan bir Hâcedir. İçinde bulunduğu devrin sanat ve edebiyat dili olan Arapça ve Farsça yerine kendi öz dili olan Türkçeyi seçmiş bir Pîr-i Türkistan'tır.

Türk milletine İslam inancını, ahlakını kendi diliyle anlatmış ve Türklere Anadolu'nun kapılarını açarak Alperenlik çağını başlatmış bir yol çerağıdır. Hoca Ahmed Yesevî, Türk milletini gelenekleriyle İslamlaştırmıştır. Onun milletin vicdanında yaktığı çıra günümüze ulaşmıştır.

Yesevî'nin Hikmet adlı ilahileri, ayetlerin Türkçe kısmî şerhi kabul edilmektedir. Divan-ı Hikmet'de Kur'an-ı Kerim'den aldığı İslam ahlakını Türkçe ifadelerle anlatarak hikmetlerle gönüllere nüfuz etmiştir. Pîr-i Türkistan, her alanda tüm kesimleri asırlardır etkilemiş ve yol açıp Pîr olmuştur.

Kendi adıyla anılan Yesevîliğin oluşmasını sağlayarak İslam diniyle Türk töresini, her kesimden insana anlatmıştır. Yesevîyye adabıyla; Türk alpliği ve İslam erenliğini harmanlamıştır. Böylece ortaya önüne geçilemez bir mukaddesat çıkartmıştır. Türkler cihan hâkimiyeti düşüncesinin yanına Allah'ın İslam sancağını surdan sura dikme misyonunu da üstlenmiştir. Bu kutlu yolda sefere çıkan ecdadımız, önce Anadolu'ya oradan Balkanlar'a oradan da Viyana önlerine

kadar bu sancağı taşımışlardır. Ahmet Yesevî'yi bu yönden öne çıkarmak, bu yönüyle ele almak gerekir.

"Ahmet Yesevî'nin Divân-ı Hikmetinde yer alan "hikmetlerin temelinde Yesevî'nin özü Kur'ân ve sünnete dayanan inanç ve düşünceleri ile tarikatının esasları bulunur. Hikmetler, Türkler arasında bir düşünce birliğinin teşekkül etmesi bakımından çok önemlidir" (Tatçı, 2016: 18)

Ahmet Yesevî, on sayısı ile birlikte farklı sayıları da sırlı anlamlarla kullanmıştır. Pir-i Türkistan'ın sayıları arasında üç yüz altmış su geçmek, dört yüz kırk dört dağ aşmak, otuz üç bin sahabenin kemale ulaşması, üç yüz Molla'nın rivayetleri, dörtten yediye yetmek, dokuzu geçip gitmek gibi gizemli sayılar dikkat çekmektedir.

Yesevî, dört sayısını yön/yan anlamlarında kullandığı gibi dört sayısının onlu katlarını da kullanmaktadır: Kırk dört makam, dört yüz yıldan sonra ümmet olmak, on dört bin âlim kavramlarını öne çıkarmaktadır.

Kul Hoca Ahmed, dört sayısının dışında yedi sayısına da dikkat çekmektedir. Yedi yaşında Arslan Baba'yla karşılaşması, yedi yaşında dersler alması, Yedi deryaya ulaşması gibi...

Yesevî, dokuz sayısını da şöyle kullanır: dokuz gökler, dokuz ay ve dokuz günde yere düşmek, dokuz saat durmadan göğe uçmak...

Yesevî'de kırk sayısı önemlidir. Kırk arşınlık Zülfikâr, kırk yıllık zincirin gönül ülkesine çökmesi, kırk eşeğin yükünü çeken nefisler, kırk gün riyazet çekmek, kırka girip nefsi kırmak, kırkların şarap vermesi, kırk sayısının coğrafyamızdaki anlamlarının kaynağıdır. Yesevî'de bu sayıların dışında altmış üç çağrısı, yetmiş bin melek, bin bir defa ağlamak, on sekiz bin âlem gibi tasavvufî sayılar öne çıkmaktadır.

Hoca Ahmed Yesevî'nin hikmetlerini içeren Divan-ı Hikmet'te on ve diğer sayılar şöyle geçmektedir:

On yaşına oğlan boldung Kul Hoca Ahmed

Hâcelikke bina koyup kılmay tâat
Hâcemen dep yolda kalsang vâ y ne hasret

Ol sebeddin altmış üçde kerdim yerge (Tatçı, 2010: 68)

On yaşında delikanlı oldun Kul Hoca Ahmed;

Hocalığa bina koyup, ibadet eylemeden,

Hocayım deyip yolda kalsan, yazık sana,

O nedenle altmış üçte girdim yere. (Tatçı, 2016: 51).

Tördin yettiğe yettim tokkuzını güzar ettim

Ondın ikigge keldim çerh-i keyvân içinde (Tatçı, 2010: 168)

Dörtten yediye yettim, dokuzu geçip gittim,

Ondan ikiye geldim cerh-i keyvan icinde (Tatçı, 2016: 155).

On sekkizde çil-ten birle şarab içtim
Zikrin aytıp hâzır turup köğsüm teştim

Rûzi kıldı cennet kezip hurlar kuçtım
Hak Mustafâ cemallerin kördim mena (Tatçı, 2010: 70)

On sekizde Kırklar ile şarâp içtim;
Zikrini söyleyip, hâzır durup göğsümü deştim;

Nasîb kıldı, cennet gezip hûriler kucakladım;

Hakk Mustafâ cemâllerini gördüm ben işte. (Tatçı, 2016: 52)

Tört yüz yıldın keyin çıkıp ümmet bolgay

Nice yıllar yürüp halkka yol körgüz-

gey

On dört ming müctehidler hizmet kıl-

gay

Ol sebebden altmış üçde kirdim yere.

(Tatçı, 2010: 67)

Dört yüz yıldan sonra çıkıp ümmet
olacak,

Nice yıllar dolaşıp halka yol göstere-
cek,

On dört bin âlimler hizmet eyleyecek,

O nedenle altmış üçte girdim yere.

(Tatçı, 2016: 48)

Dört Kapı Kırk Makam ve On Sayısı: İslamiyeti kabul eden Türkmen boyları Tür-
kistan coğrafyasına kendi inanç dervişlerini
yetiştirmiştir. Bu sûfiler "dervişlik" mertebe-
lerinin kırk makamda tamamlandığına inan-
mışlar ve bu mertebelerle ilgili eserler kaleme
almışlardır.

Bu dervişlerin öncüsü olan Ahmed
Yesevî'nin kültürümüzde ve inançlarımızda
yol açan en önemli düsturu dört kapı kırk
makam prensipleridir. "**Türk milletinin kırk
farzı**" olarak algılanan bu düsturlar dini bir
emir gibi telakki edilmiş ve getirdiği sayı sis-
temiyle milletimizin inanç unsurlarının teme-
lini oluşturmuştur. Ahmed Yesevî'nin hikmet-
lerinden ziyade Fakr-nâme adlı eserinde on
sayısının öne çıktığını görmekteyiz. İlk Türk
mutasavvıflarından Ahmed Yesevî tarikat
erkânını ve irşâd metodunu "kırk makam"
esasına göre tanzim etmiştir. Söz konusu ma-
kamların, Yesevî'de ve daha pek çok sûfinin
sisteminde "dört kapının" varlığına bağlı
olduğu görülmektedir. Ahmed Yesevî " Dört
kapı - kırk makam"la ilgili görüşlerini Fakr-
nâme adlı eserinde ortaya koymaktadır. Ye-
sevî, bu kırk inancının ilk kaynağını Hz.
Alî'ye dayandırmaktadır:

"Hz. Ali radiyallahu anha minha riva-
yet kılurlar kim, dervişlik makamı kırk turur.
Eğer bilip 'amel kılrsa, dervişliği pâk turur ve
eger bilmesee ve öğrenmesee, dervişlik makâmı
anga harâm turur ve cahil turur. Ol kırk ma-
kamnı onı makam-ı şer'atta turur ve onı ma-
kam-ı tarikatta turur ve onı makam-ı

ma'rifette turur ve onı makâm-ı hakikatda
turur." (Güzel, 2007: 133-164). Ahmed Yesevi
bu söze dayandırdığı kırk makâmın onar un-
surunu şöyle düzenlemektedir:

Şeriatın on unsuru: Hak Teâla'nın
varlığına, birliğine, sıfatlarına ve zatına iman
getirmek, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât
vermek, hac yapmak, yumuşak konuşmak,
ilim öğrenmek, Hazret-i Peygamberin sünne-
tini yerine getirmek, emr'i ma'rufunu yerine
getirmek, nehy-i münker kılmaktır.

Târikatın on unsuru: Tevbe kılmak,
pîre el vermek, havf, reca, İslamın emirlerini
yerine getirmek, Pîrin hizmetinde olmak,
Pîrin izniyle konuşmak, nasihat dinlemek,
tecrîd olmak, tefrîd olmak.

Mârifetin on unsuru: Fenâ olmak,
dervişliği kabul etmek, her işe tahammül et-
mek, helal ve güzel istekte bulunmak, ma'rifet
kılmak, şeriat ve tarikatı ayakta tutmak, dün-
yayı terk etmek, âhireti seçmek, vücûd (var-
lık) makamını bilmek, hakikat sırlarını bil-
mek.

Hakikatın on unsuru: Alçak gönüllü-
lük, iyiyi kötüyü tanımak, başkasının malında
gözü olmamak, kendisini lokmasını Hak yo-
lunda sebil etmek, kimseyi incitmemek, fakir-
liği inkâr etmemek, seyr-i süluk kılmak, sırrı
saklamak, şeriat, târikat, marifet ve hakikat
bilmek ve amel etmek. (C.Kurnaz- M.Tatçı,
2000: 303-304)

"Yesevî'den sonra bu makamları Hacı
Bektaş Veli'de de görmekteyiz. Her iki muta-
savvıfta bu makamlar çoğunlukla aynıdır.
Şeriat kapısında Ahmet Yesevi'nin zikrettiği
on makamdan dokuzu Hacı Bektaş'ta da ben-
zerdir. Yalnız Hacı Bektaş'ta namaz, oruç,
hac, zekât makamları tek maddede toplanmış
buna ilave olarak helal kazanç, nikâh, haram,
şefkat ve temizlik maddeleri zikredilmiştir.
Farklı olarak görülen bu ifadeler Ahmed Ye-
sevi'nin "Emr-i ma'ruf nehy-i münker" ma-
kamlarından başkası değildir. Tarikat kapı-
sında Yesevi ile Hacı Bektaş'ın yedi makamı
müşterektir. Yesevi'de bulunmayan saç kes-
mek ile hırka, zenbil ve asa gibi maddi unsur-
ların sonradan ilavesi kuvvetle muhtemeldir.

Marifet ve Hakikat kapısında da yedişer makamın müşterek olduğunu görmekteyiz. Diğer üçü ise özde aynı, fakat ifadesi farklı makamlardan ibarettir. Dört kapıda zikredilen kırk makamdaki otuzu birbiriyle aynı derece benzerdir. Diğer on makam birbirinden ifade yönünden farklılık göstermektedir." (Güzel, 1995:6-9)

Fakr-nâme, Divân-ı Hikmet'in mu-kaddimesi kabul edilmektedir. Yesevî, Fakr-nâme'de fakr makamını "fakirlik mertebesi en yüce makamdır. Bu her kimseye nasip olmaz. Hâsılı bu makam, enbiyalar, nebîler, ârifler ve âşıkların makamıdır. Bu makam, bilhassa Hz. Muhammed'in makamı'dır yani fakr, benim fahrim'dir buyrulmaktadır." sözleriyle açıklamaktadır. Yesevi, bununla hem fakr'ın önemini belirtmiş, hem de fakr kavramını İslâmî bir terminoloji hüviyetine büründürmüştür. (Eraslan, 2018: 169-176)

Ahmed Yesevi, Fakr-nâme'de fakirlik makamında bulunan; On Makam, On Nûr, On Yol, On Orun'u -yeri, mevkiyi- ayrı ayrı başlıklar halinde şöyle sıralanmıştır:

On Makam

- 1- Kana'at
- 2- Belaya tahammül etmek
- 3- Kulluk/Tanrı'nın kulluğuna bağlılık
- 4- Azâb
- 5- Hayret
- 6- Riyâzet
- 7- Açlık
- 8- Mahvolma/Helaket
- 9- Gönlü yaralı olmak/dil haste bolmak
- 10- Hazret-i Rabbü'l İzzetlik

On Nûr

- 1- Sıdk nûru/nur-ı sıdk
- 2- Sabır nûru
- 3- Şükür nûru
- 4- Fikir nûru
- 5- Zikir nûru
- 6- Namaz nûru

- 7- Oruç nûru
- 8- İman nûru
- 9- Sadaka nûru
- 10- Temiz ruhluluk nûru/nur-ı pâk-cân

On Yol

- 1- Tevbe
- 2- Günahlardan vazgeçmek
- 3- Kötü işlerden pişmanlık duymak
- 4- Hayret
- 5- Hâkirlik ve İnleme/harlık ve zarlılık
- 6- Hakk Teâlâ'dan yardım dilemek
- 7- Kötü/yaman yollardan geri dönmek
- 8- Allah'ı zikir ile anmak
- 9- Tefekkür
- 10- Fenâ bolmak/olmak

On Urun/On Yer-Mevki

- 1- Hikmet
- 2- Adâlet
- 3- Akıl
- 4- Hilm (yumuşaklık)
- 5- İzzet
- 6- Hayat
- 7- İhsân (bağış)
- 8- Settârlık (örtücülük)
- 9- Emânet
- 10- Teslim (A. Güzel, 2007: 133-164,194-229)

Yesevî'nin On sayısını insanın kemalesi için gerekli şartlar olarak öne çıkardığı görülmektedir.

Fakr-namede on sayısı dışında Fakr'ın altı âdâbı, Fakr'ın yedi mertebesi, Fakr'ın sekiz âdâbı başlıkları altında farklı İslâmî değerler anlatılmıştır.

Yesevî'de On Peygamber: Yesevî'de on sayısıyla ilgili bir bilgide peygamberlerle ilgilidir. Bununla ilgili Hazret-i Pîr-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî şöyle demektedir. " Evliyalardan ve peygamberlerden geçerek en son bu fakire ulaşan hilafet asasını eline geçirmeye hak kazanan kimse Ahmed Yesevî'ye dua etmeyi unutmamalıdır. Böylece hilafet asası-

nın meyvelerinden istifade ederek hükümsüzlük isyanından kurtulur. Bu asanın sahipleri; Hz. Âdem, Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. İshak, Hz. Yakub, Hz. Süleyman, Hz. Musa, Hz. Hızır, Hz. Muhammed'dir. Allah'ın salatı hepsinin üzerine olsun"

(C.Okuyucu, M. Kaçar, 2014: 82)

Son yıllarda öne çıkan ve bir daire içinde üzerinde on ismin bulunduğu Yesevî Mührü, on sayısının gizemli belgelerinden biri olmuştur.

Yesevi Mührü

Bu mührün tarihi belli değildir. Daire etrafında yer alan isimler bu şahsiyetlerin Yesevî'nin yolunda gittiği Hz. Peygamber ve Onun yolundan giden İslâm âlimleri olduğu görülmektedir. Dairenin ortasında "Hazret-i Sultân Hâce Ahmed Yesevî" yazısı yer almaktadır.

Dairenin dış kenarında; "Bismillahi hayru'l-esma bismillahi rabbü'l arz rabbü's-semâi bismillahillezi la yezurru mea ismehu şeyün ve hüve filardi ve lafissemâi ve hüve's-semiül âlim" "Allah'ın isminin anıldığı ve O'nun mübarek ismiyle hareket edildiği vakit yerde ve gökte hiçbir şey insana zarar vermez. O yüce Allah her şeyi en iyi işiten ve en mükemmel bir şekilde bilendir." duası yer almaktadır. Bu duadan sonra Amel-i Hacı Han yazmaktadır. Hacı Han'ın bu mührü yapan kişi olduğu tahmin edilmektedir. (İs-

hakova, 2018: 333-343)

Hadis olarak kabul edilen dua Enes bin Malik tarafından rivayet edilmiş ve evden adımın atmadan üç kere okunan bu duanın insanı her beladan ve kötülükten koruyacağına inanılmıştır.

Bu dairenin etrafında ilk adı şeyh olan dokuz isim yer almaktadır. Hz. Peygamberle bu sayı ona tamamlanmaktadır. İsimlerin Ahmed Yesevî'den önce yaşayan Âbid, Âlim ve müridler olduğu görülmektedir. Bu isimler şöyledir:

Ahmed Mürsel Sallallahu Aleyhi ve Sellem 571-632

Şeyh Ahmed Hanbel-Hanbeli Mezhebinin İmamı- Ö.855

Şeyh Ahmed Hayru'n-Nessâc-Âbid-Bağdatlı-Ö.946

Şeyh Ahmed Erkâm-Oş şehrinden
Âbid-Ö. 9.asır?

Şeyh Ahmed Hadraveyn-Horasanlı
Âbid-Ö.860

Şeyh Ahmed Ravende-Semerkanlı
Âbid-Ö. 9.asır

Şeyh Ahmed Muhtâr-Heratlı Âbid-Ö.
899

Şeyh Ahmed Câmî-Horasan Selçuki-
lerinden Buharalı Âbid-Ö. 1142

Şeyh Ahmed Kebîr-Buharalı Fıkıh
Âlimi-Ö. 832

Şeyh Ahmed Sagariyye-Ahmed
Kebîr'in oğlu-Ö. 877

Bu mühürde yer alan on İslâm âlimi-
nin Yesevî coğrafyasını mayalayan şahsiyetler
olduğu görülmektedir. Ahmed Yesevî'yi ye-
tiştiren coğrafyanın önemi bu mühürle daha
iyi anlaşılmaktadır. (İshakova, 2018: 343-361)

5. Yesevî'den Sonra On Sayısı

Yeseviden sonra Süleyman Hakim
Ata'nın Bakırgan Kitabı'nda dört kapı on
makam yer almaktadır. Ata'nın bu tasavvufi
eserinde dört kapı ve kırk makama yer verdi-
ğinin görüyoruz. " Şeriatta Bulunan On Ma-
kam

1. İman etmek (Amentü'ye İman)
2. İlim öğrenmek
3. Namaz kılmak
4. Oruç tutmak
5. Namaz kılmak
6. Hacca gitmek
7. Helal kazanmak
8. Şefkat ve merhamet sahibi olmak
9. Ehl-i sünnet ve'l cemaât olmak
10. Emr-i bi'l-ma'ruf- Nehy-i ani'l-
münker sahibi olmak.

Tarikatta Bulunan On Makam

1. Tevbe etmek
2. Pîr'den el almak
3. Nasihat dinlemek
4. Yumuşak huylu olmak
5. Mürid olmak

6. Havf(korku) ve recâ(ümid) sahibi
olmak

7. İslam'ın beş şartını yerine getirmek

8. Âşık ve aşk sahibi olmak

9. Teferrüç sahibi olmak

10. Evliyalar yolunu seçmek

Mârifette Bulunan On Makam

1. Edeb ve haya sahibi olmak

2. Emin olmak

3. Sabır ve kanaat sahibi olmak

4. Kibir ve riyadan uzak kalmak

5. Vahdet-i Vücûd sahibi olmak

6. Nefis terbiyesi

7. Ene'l-Hakk sahibi olmak

8. Tecelli kılmak

9. Dünyayı terk-âhireti seçmek

10. Elest meclisinde buluşmak

Hakîkâtte Bulunan On Makam

1. Tevâzu sahibi olmak

2. Hased ve kinden arınmak

3. Cömert olmak-Cimri olmamak

4. Kimseyi incitmemek

5. Sır sahibi olmak

6. Zikir ve niyâz sahibi olmak

7. Merâtib-i Erbaa ile amel etmek

8. Dervişlik makamına ulaşmak

9. Seyr-i sülûk sahibi olmak

10. Allah'ın Dîdarını görmek(Ru'yetü'l-lah)" (Güzel, 2007:199).

Hz. Mevlânâ, Mesnevisi'nde on sayı-
sıyla ilgili 679. beyitten itibaren şu unsurlar-
dan bahsetmektedir." Bütün peygamberler
doğrudur. " Tanrı peygamberlerini birbirin-
den ayırt etmeyiz. Bir yerde on tane çırağ
bulundurulursa görünüşte her biri, öbürün-
den ayırır. Nuruna yüz çevirirsen şüphesiz
ki birinin nurunu öbürlerinden ayırt etmeye
imkân yoktur."

680. Yüz tane elma, yüz tane de ayva
saysan her biri ayrı ayırır. Onları sıkarsan
yüz kalmaz, hepsi bir olur. Mânalarda taksim
ve sayı yoktur, ayırma, birleştirme olmaz.

Dostun, dostlarla birliği hoştur. Mâna ayağını tut (ona meylet), sûret serkeştir. Serkeş sûreti, eziyetle eritip mahveyle ki onun altında define gibi olan vahdeti göresin. Eğer sen eritmezsen onun (Tanrı'nın) inayetleri, esasen onu eritir. Ey gönlüm, kulu olan Tanrı!" (İzbudak, 15)

Sağırın hasta komşusuna hatır sormaya gidişi

3390. Peygamber bir riyakâra namaz kıldığı halde " Ey yiğit kalk, namaz kıl, çünkü senin kıldığın namaz değil dedi. Bu korkular yüzünden her namazda "ihdinassırâtal müstakîme"- "sen bizi doğru yola hidayet et" denir. Yani Ey Tanrı! Bu namazımı yolunu azıtmışların, riyakârların namazıyla karıştırma O sağır adamın seçtiği kıyas yüzünden on yıllık konuşma hiç olup gitti. Ulu kişi, hele bu kıyas, tavsif edilemeyecek vahiyde aşağılık duygusunun kıyası olursa... (İzbudak, 86)

2.cilt

O has köleye padişaha mensup insanların haset etmeleri

1105. On günlük yücelik için zilleti çekerler, gam ve gussa ile boyunlarını iğ gibi ipince bir hale korlar. Nasıl oluyor da benim bulunduğum yere, bu yücelikten aydın güneş olduğum mekâna gelmiyorlar? Güneşin doğduğu yer, kapkara bir burçtur. Bizim güneşimizse doğu yerlerinden dışarıdır! Onun doğduğu yer, zerrelere nispetle doğu yeridir. Halbuki zatı ne doğar, ne doğrulur! Onun arta kalan zerrelere olan bizler de iki cihanda gölgesiz bir güneşiz. (İzbudak,22)

3.cilt

Dervişin yokluğu ve varlığı meselesi

3685. Nerede Zeyd'in failliği? Öyle mahvolur ki bütün faillikler, ondan uzak kalır. Sadr-ı Cihan'ın vekilinin bir töhmet altına alınarak can korkusuyla Buhara'dan kaçması, Sadr-ı Cihan'a âşık olduğundan tekrar ters yüzüne geri dönmesi, âşıklar için can vermek kolaydır Buhara'da Sadr-ı Cihan'ın kulu bir töhmete uğradı, mevkiinde düştü, gizlenmeye mecbur oldu. On yıl gâh Horasan'da, gâh Kuhistan ve gâh Deşt'te başıboş bir halde gezip dolaştı. On yıl sonra iştiyaktan takati

kalmadı, ayrılık günleri sabrını tüketti. Dedi ki artık ayrılığa tahammülüm kalmadı. Sabır, insanı küstahlıktan alıkoyabilir mi hiç? (İzbudak, 86)

Hoca Ahmed Yesevî'nin çerağını Anadolu'da yakanlardan biri olan Yunus Emre'nin Divânı'nda on sayısı şöyle yer almaktadır:

152. İlahî'de:

Anda beni cân eyledi et ü sünük kan eyledi

Dört on günü diyicegez degirtmege düşdi gönül (Tatçı, 1999: 161)

291.İlahî'de :

Şol bir biş-on arşın bizi kefen ideler egnüme

Dikem şol dünya tonların geyem hey dost diyü diyü

(Tatçı, 1999: 296)

Velâyetnameler'den anlaşıldığı üzere Hacı Bektâş-ı Veli, Pîr-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî tarafından Anadolu'ya gönderilen kolonizatör Türk dervişlerindendir. Tesis etmiş olduğu fütüvvet anlayışını Türkistan'dan getirmiştir. Çağdaşı Ahi Evran'la görüşmüş ve Âhi'lik ile fütüvvet anlayışı arasında irtibat güçlenmiştir. Ahilik ve Bektaşilik arasında tarîkate giriş ritüelleri bakımından benzerlikler vardır. Eşik öpme, aynı kâseden şerbet içme, duaları çok benzerdir. Kuşak bağlama (şedd kuşanma) Yesevîlik geleneğidir ve dervişler tarafından Anadolu'ya taşınmıştır. Bektaşilik, Hacı Bektaş Velî'den sonra yaygınlaşsa da ortaya koyduğu anlayış Yesevî'nin Alp-erenlik değerlerinden. Hacı Bektaş-ı Velî, Osmanlı Devleti'nde Yeniçeri Ocağı'nın pîri kabul edilmiştir. Bektaşilikte on sayısıyla ilgili şunlardan bahsedebiliriz:

Hız. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesinin hatırasına Muharrem ayının 1-12. günleri yas tutulmaktadır. Bu ayda birinci günden onuncu günün sonuna kadar oruç tutulur. Onuncu gün öğleni oruç bitse de matem on ikinci günün sabahına kadar devam eder. Gerçi orucu da on iki gün devam ettirenler; hatta tam oruç yerine su orucu tutanlar var-

dır, yani on gün devamlı olarak sulu şeyler yenilebilir ve su içilebilir. Matem sırasında sakallar kesilmez. Eğlence yapılmaz. Cinsî münasebette bulunulmaz, hatta çamaşır bile değiştirilmez. On ikinci günün akşamı, kurban tığlanır ve cem yapılır. Buna Cem Birleme de denir. Kerbelâ şehitleri için şerbet içilir, dualar okunur" (E. Rûfi Fığlalı,1994:332).

Bektâşilikte İmâm Câfer-i Sadık tarafından konduğuna inanılan ve mutlaka uyulması gerekli esaslar olarak kabul edilen "Üç Sünnet- Yedi Farz" şöyledir.

Üç Sünnet:

1- Daima Allah'ın kelâmı dilinden gitmeye. Kelime-i Tevhîd kalbinden gitmeye;

2- Kalbinden adâveti(düşmanlığı) giderme.

3- Eğer tâlib bir ise bir gibi otura, hemen biri söyleye(tarikatın her dediğini yerine getirme)

Yedi Farz

1- Zâhid dinini şeytandan nice sakınırsa, ehl-i târikat da yolunu, dinini öyle sakına;

2- Dest-i kudret makamına ilemiş ola. Yani candan geçe, haktan dönmeye.

3- Dünya kendine zerre kadar gelmeye;

4- Halifeden tövbe ala;

5- Hâlifeden, musahip hakkını cemiyete yetire;

6- Halîfeden hırka giye

7- Halîfeden tâc urunmak

"Ve dahî sûfiliğin bir şartı daha vardır. Şart oldur ki, özün meşâyihe yetüre.

İmdi, üç sünnet yedi farz üzerine olmayan sûfiye, sûfi deyip inanmayasın " (E. Rûfi Fığlalı,1994,332).

Bektâşilik'te geçen üç sünnet-yedi farz on sayısına tekabül etmektedir. Yesevîliğin dört kapı on makam anlayışı Bektâşiliğin özünü oluşturan ve dörde ayrılan kapılar ve makamlarla benzerdir. Bu makamları onar onar geçen Talib, Tanrı'ya adım adım yak-

laşma yoluna girer. Bu fenâfillah yolculuğunun da özünde on sayısının gizemi yatmaktadır.

A-Şeriat

1- İman getirmek.

2- İlim öğrenmek.

3- Namaz kılmak.

4- Helâl kazanmak ve ribâyı haram bilmek.

5- Nikâh kıymak.

6- Hayız ve lohusalık hallerine riâyet etmek.

7- Cemâat sünnetine riâyet etmek.

8- Şefkatli olmak

9- Temiz yemek ve giyinmek.

10- İyiliği emredip, kötülüğü menetmek.

B- Tarikat

1- Tевbe etmek.

2- Mürîd olmak.

3- Saç kesmek.

4- Nefsi olgunlaştırmak için mücâhede etmek.

5- Hizmet etmek.

6- Korkmak.

7- Ümîdvar olmak.

8- Hırka, zenbil, makâs, seccâde ve subha(yüz taneli tesbih) gibi emanetlere sahip olmak, onlardan ibret almak ve hidâyet ermek.

9- Nasîhat ve muhabbet sâhibi olmak.

10- Aşk, şevk ve Allah'ın zenginliği karşısında insanın kendini fakir hissetmesi.

11- Cân makâmı.

C- Marifet

1- Edeb.

2- Korku.

3- Perhizkârlık, haram olanlardan sakınma, takvâ sahibi olmak.

4- Sabır.

- 5- Utanmak.
- 6- Cömertlik.
- 7- Bilgi sahibi olmak.
- 8- Miskinlik, benlikten geçip kişinin kendini Allah'a vermesi.
- 9- Ma'rifet sahibi olmak. Allah'ı bilmek.
- 10- Kişinin kendini bilmesi.

D-Hakikat

- 1- Toprak gibi mütevazı ve verimli olmak.
- 2- Bütün herkese aynı gözle bakıp ayıplamamak.
- 3- Elinden gelen her iyiliği yapmak ve yerine getirmek.
- 4- Dünyadaki herşeyin ve herkesin kendisinden güvende olması.
- 5- Mülkün mutlak sahibi Allah'a karşı itaatkâr olmak. Ona olan muhabbetini göstermek.
- 6- Sohbet etmek ve hakikat sırlarını söylemek.
- 7- Seyr ü sülûka girmek.
- 8- Sır saklamak.
- 9- Allah'a yalvarıp yakarmak.
- 10- Allah'ın varlığını müşâhede etmek ve O'na ulaşmak (A. Yılmaz, M. Akkuş, A. Öztürk, 2007: 29-30-31).

Buhara'lı Muhammed Bahaüddin Nakşibend tarafından kurulan ve üç koldan oluşan Nakşibendilik Yesevîlikten etkilenen bir Türk tarikatıdır. Nakşibendiliğin ana esasları on tanedir ve şöyledir:

- 1-Vukuf-ı zamanî (her an Allah'la dolu olduğunu)
- 2-Vukuf-ı kalbi (zikrederken nefesini kesip Allah'a bağlanmayı bilmek)
- 3-Huş der dem (nefes alıp verirken gaflette olmamak)
- 4- Nazar ber kadem (yürürken ayağına bakmak)
- 5-Sefer der vatan (ahlaki olgunluğa kavuşmak yani halktan Hakka sefer)
- 6- Halvet der encümen (toplulukta halvette olmak)

- 7-Yâd kerd (zikretmek)
- 8-Baz geşt (nefy u isbatın anlamını kalbine nakşettikten sonra dönmek)
- 9-Nigah daşt (halini muhafaza)
- 10-Yâd daşt (Yâdetmek) (Kırkklıç, 1996:316-317).

On dördüncü asırda Anadolu sahasında yazılan en önemli eserlerden biri Garib-nâme'dir. (Gül, 2010: 3) Garib-nâme Aşık Paşa tarafından kaleme alınmıştır. 10.613 beyit olan bu hacimli mesnevi, Türk-İslam inancı çevresinde ve dini-tasavvufi niteliktedir. Türk edebiyatının İslam medeniyeti içerisinde ilk büyük eseri olarak karşımıza çıkar. Düzenlenme şekli bakımından Kutadgu Bilig'e benzerlik gösterir. Dönemin Türk hayatının yer aldığı Garib-nâme'de Âşık Paşa; gördüklerini, tecrübelerini, hayallerini, ilmini ve Türk töresini eserinde gösterir.

Âşık Paşa eserini Türk milleti için kaleme alır. O dönemde Türkçe hor görülmede, araştırılıp incelenmemekte ve kimse tarafından ilgi görmemekteydi. Pîr-i Türkistan gibi Türk milletinin kendi dilinde eserler okumasını, hikmetlere erişmesini amaç edinerek eserini yazmıştır. Eserini H.730/M.1330'da yazmıştır.

"On bölüm halinde yazılan eser, nüshalarına göre beyit sayıları değişiklik gösterir. Bazı kaynaklarda 10.293 bazılarında 10.105 beyit olduğu zikredilir. Başta Farsça bir önsöze yer veren eser, baştan sona kadar; Fâilâtün Fâilâtün Fâilün vezni ile yazılmıştır. Elvan Çelebi eserin Âşık Paşa'nın gönlüne sunulmuş bir kitap olduğunu, on bölümden meydana geldiğini, her bölümde kimi açık, kimi örtülü ibret ve hikmetler anlatan kıssalara yer verdiğini, bunların bazılarının ilim sırrı, bazılarının ilim nuru olduğunu, böylece kudret ilmini anlattığını, bu kitaptaki hakikatlerin ve inceliklerin anlatılamayacağını eserin adeta bir cevher olduğunu dile getirmiştir. On bö-

lümünden meydana gelen eserin her bölümünün ayrı ayrı on kıssaya yer vermesi ve bölümden bölüme genişleyerek, bir nizam içinde gittikçe açılması Garib-nâme'nin en dikkat çekici özelliğidir. Eserdeki konular birbiri ardına açılıp genişlemektir. Bunu bölümleri takip ederek her bölümü on ile çarptığımız takdirde (10+20+30+40+50+60+70+80+90+100=) Garib-nâme'nin en azından 550 konuyu işlediğini belirtebiliriz. Açıldıkça genişleyen konular Âşık Paşa'nın deyimiyle nelerin olduğunu gösteren bir kâinat aynası ile karşılaşır ve zerreden güneşlere yol alır, hikmet ve sırlara kavuşmuş oluruz. İşte Garip-nâme'nin en önemli özelliği budur" (Yavuz, 2000: 44-45)

Aşık Paşa:

Bir yire dirşürdüm oldu bir kitâb
Oldı bünyâdı anun on dürlü bâb

Değme bâbda geldi on destân dile
Şerh ü takrir ü beyân kıldan kıla

Bu kitâbun bâbı niçün oldu on
Degme bâbun dâsitânı geldi on

Gördüm ol Kur'an'da Allah söylemiş
On kez öğmiş dostların medh eylemiş

Yine on kez dostların öğmiş-durur
On dahı düşmanlara söğmiş-durur
(II-23 1b/3-II) diyerek kitabın özelliklerini sayar. (Güler, 1990: 43)

"Ayrıca mahsullerden fakirlerin hakkı olan onda bir öşrü, Evâmîr-i aşere diye söylenen Allah'ın Hazret-i Musa'ya bildirdiği on emri, ağaç altında toplanarak Peygamber'le anlaşan on kişiyi uzun uzun anlatır. Sonra hesapsız işlerin olmayacağını, alış verişin buna bağlı olduğunu zikreder ve on üzerinde durur:

Biri bir saysan on kez on olur
Yüz olur ol on kim on kez on olur

Yüzi yüz kez saysan on kez oldu bin

Çünkü bir yüz on yüz oldu toldı bin

On bin olur saysan on kez ol bini
Yüz bin olur saysan on kez on bini

Bu hisâbun aslı birdür haddi on
Ger göğe çıkdıysa boyı kaddi on

Yirde gökde sayılan şol on-ıla
Ma'lum oldu kamu iş kıldan kıla

Anun-ıçun bu kitâbun aslın on
Eyledük bâbın urduk faslın on
(II-236a-b/9-4, 1-5) (Yavuz, 2000: 48).

Sayıları ve on sayısını öne çıkaran ilk eserlerden birini kaleme alan Âşık Paşa'nın Garibnamesi'nde de on sayısı ile ilgili onuncu babın son bölümünde şu mısralar yer almaktadır:

Biri bir saysan on kez on olur
Yüz olur ol on kim on kez on olur

Yüzi yüz kez saysan on kez oldu bin
Çünkü bir yüz on yüz oldu toldı bin

On bin olur saysan on kez ol bini
Yüz bin olur saysan on kez on bini
(Güler, 1990)

On sayısı Caferî-Şîî geleneklerde ve inançlarda da görülmektedir. Şah Hataî'nin yirmi yaşında yazdığı 1532 beyitlik Dehnâme bir mesnevîdir. Eserde Âşık ve Mâşuk'un hikayeleri anlatılır. Dehnâme'nin Türkçe anlamı on mektuptur. Daha önce Azeri şairleri tarafından yazılmıştır. Şah Hataî'nin Dehnâmesi diğerlerinden farklıdır. Dili sadedir. Hareketliliği oluşturmak için gereken yerlere gazeller konulmuştur. Kahramanların eser içindeki yaşamları doğumdan ölüme devam etmez. Mesnevî aşk hikayesiyle başlar, Âşık ve maşukun birbirlerine kavuştuklarında sona

erer. Eser 1506'da tamamlanmıştır.

Dehnâme'de yer alan On Mektup şöyledir.

Nâme-i Evvel (Birinci Mektup)

Reften-i Sabâ Be-Sûy-ı Ma'şuk (Saba'nın sevgilinin yanına gitmesi)

Nâme-i Düvvüm (İkinci Mektup)

Ameden Saba Ez-Zeban-ı Mâ'şuk Be-Âşık (Saba'nın mâ'şukanın sözleriyle âşıkın yanına gelmesi)

Nâme-i Süvüm (Üçüncü Mektup)

Reften-i Sabâ Be-Sûy-ı Mâşuk (Saba'nın aşık doğru gitmesi)

Nâme-i Ciharüm (Dördüncü Mektup)

Reften-i Be-Suy-i Ma'şuk (Sevgiliye gitmesi)

Nâme-i Pencüm (Beşinci Mektup)

Ez- Taraf-ı Mâ'şuk Be- Âşık (Âşıktan sevgiliye)

Nâme-i Şeşüm

Reften Nâme-i Hemrah Ah Be-Sûy-i Ma'şuk (Mektubun âh ile sevgilinin yanına gitmesi)

Nâme-i Heftüm (Yedinci Mektup)

Reften-i Eşk Be-Sûy-i Mâ'şuk (Gözyaşının Maşukun yanına gitmesi)

Nâme-i Heştüm (Sekizinci Mektup)

Reften-i Eşk Bar Duyem Ba- Sûy-i Mâ'şuk (Gözyaşının ikinci kez sevgilisinin yanına gitmesi)

Nâme-i Nühüm (Dokuzuncu Mektup)

Reften-i Eşk Ba-Resim-i Be-Sûy-i Mâşuk (Gözyaşının üçüncü kez sevgilisinin yanına gitmesi)

Nâme-i Dehüm (Onuncu Mektup)

Reften-i Sabâ Be-Piş-i Mâ'şuk Cihet-i Armağan Hediye Saba'nın hediye ile sevgilisinin yanına gitmesi (Arslanoğlu,1992: 188-240).

Cevâhirü'l Ebrar min Emvâc-ı Bihar H.1002 yılında Mahmud b. Hüseyin b. Şeyhi en-Nakşibendî tarafından istinsah edilmiş ve Hazînî tarafından tercüme edilmiştir. Hazînî bu eserini III. Murad'ın emri ile kaleme almıştır. Cevâhirü'l- Ebrar eserinin iki temel konusu vardır. Bu iki temel konu Yesevî Adabı ve

Yesevî büyüklerinin menâkıblarıdır. Hazînî'nin bu eseri Yesevîlik adabını derinlemesine incelemesi bakımından önemlidir. Cevâhirü'l- Ebrar'da yer alan on sayısıyla ilgili bölümler şöyledir:

1-Tam bir edep sahibi olmak. Bu da hiç kimseyi şeyhinden daha faziletli bilmemek ve ona mutlak surette teslimiyet göstermektir.

2-Mürid zekî ve anlayışlı olmalıdır. Böylece şeyhin sözlerindeki gizli anlamları ve işaretleri çözebilir. Çünkü şeyhin kızmasında lütuf, lütfunda da kızgınlık vardır. Akıllı bir mürid bunları birbirinden ayırt edebilir.

3- Şeyhin her türlü söz ve fiillerine mutlak itaat göstermeli; farz-ı ayn gibi uygulamalıdır ki hidayette bundadır.

4- Şeyhin verdiği işleri yaparken hızlı ve çevik olmalıdır. Çünkü Allah'ın rızası şeyhin rızasıdır. Bu şekilde çalışan bir mürid de şeyhin rızasını kazanabilir.

5- Mürid, sözüne sadık olmalıdır. Aksi halde şeyhin mürid hakkındaki düşünceleri değişebilir. Bu durumda onun hakkında şüpheye düşerek müridi reddedebilir ki bu da müridin manen zararda olmasına sebep olur.

6- Mürid vefalı ve "Anlaşma yaptığınız zaman Allah'ın ahdini tam yerine getirin. (Nahl,91) ayeti gereği sözüne sadık olmalıdır.

7-Mürid, bütün malını ve mülkünü şeyhi için harcayabilmelidir. Böylece maddi perdeler ortadan kalkarak Allah'a kavuşma güneşi ortaya çıkar; göz manevî olarak görmeye başlar.

8- Şeyhinin sırlarını öğrendiğinde bunları gizlemeli; başkalarına açıklamamalıdır. Sırrı ifşa etmenin küfür olduğunu bilip bundan korkmalıdır.

9- Şeyhin bütün teklif, vaaz ve nasihatlerine candan sarılmalı, asla ve kat'a bunların aksini yapmamalıdır. Zira bu tür davranış müridin doğru yoldan çıkmasına sebebiyet verir.

10- Mürid kendisini Allah'a kavuşuracak olan şeyhi için canını ve her şeyini feda edebilmelidir. Şeyhin dostunu dost, düşmanını da düşman bilmeli; şeyhi ihtiyaç duyarsa kendini köle gibi sattırabilmelidir. Böylece aşk

sarayı kusurlardan arınmış bir şekilde sağlam kalabilir.

Bu on sığata sahip olmak, dervişı büyük bir mutluluğa ulaştırır. (Okuyucu- Kaçar, 2014, 114-115-116).

Klasik edebiyat, Osmanlı edebiyatı, yüksek zümre edebiyatı gibi isimler alan Divan Edebiyatımız Türkçe, Arapça ve Farsça ekseninde gelişip büyümüştür. Kullanılan mazmunlar ve mefhumlar neticesinde, muazzam eserler üretilmiştir. Bu sanat ortamında yetişen sanatçılar dâhi seviyesinde hayaller kurarak eserlerini kaleme almışlardır. Çok çeşitli edebi türlerin geliştirildiği bu dönemde gazel, kaside, mesnevi, rubai vb. türler ustalıkla kullanılmıştır.

Nevi-zade Atâi'nin Divan'ın da yer alan tarih manzumelerinden 'Berâ-yı Çeşme-hây-ı İskender Pâşâ Mîr-i Mîrân-ı Silistre' de geçen bir beyit şöyledir:

Be-nâm-ı dest-i deryâ-feyz gibi kaldı
on çeşme

Muhassal Hızr irişdi halka ol İskender-i sâni (Karaköse, 1994:703)

Ahmedî Divan'ında yer alan beyitlerde geçen on sayıları şöyledir:

Fî Kâfiyetü'l-Cîm
Havâsı zâhir ü bâtin ider seni andan
ırah (XV/13)

Bu on ayahdan aşarsañ irişdüñ uş
micrac (Akdoğan,44)

Beyân-ı Burâk-Âvürden-i Cebraîl
(A.S.) Ber-Resûl (A.S.)

On-ıdı ol nerdübânuñ pâyesi
Baht anuñ kim 'ilm ola sermâyesi

Çıhdığı on pâyelü on nerdübân
Hiss-i zâhirdi vü bâtin bî-gümân

Dimek-idi kim bu on hissi temâm
Terk it kim kurb ola yirüñ müdâm

Çünkü bu on oldu karşında hicâb
Kamusın terk eyle kim budur savâb
(Akdoğan, 661)

Beyitlerden de görüldüğü üzere Divan edebiyatında on sayısı tarih düşürmelerinde ve bir olayı haber verirken kullanılmıştır.

"Mitolojik dönemden günümüze kadar halk kültürü ürünlerinin çoğunda olduğu gibi halk anlatılarında da kimi sayılara özel anlamlar yüklendiği görülür. Bu sayılar taşıdığı anlamlardan ötürü "kutlu" sayılırlar. Özel anlamlar yüklenen ve kutlu sayılan sayılar arasında daha çok "üç", "dört", "yedi", "dokuz", "kırk" bulunmaktadır" (Durbilmez, 2007: 177). Halk edebiyatı unsurlarında on sayısı birçok edebi şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Türk edebiyatının en eşsiz eserlerinden biri olan Dede Korkut hikâyelerinde on sayısının gizemini inceleyecek olursak, şunlar karşımıza çıkar:

Salur Kazanın evinin yağmalandığı Boyu hikâyesinde Dede Korkut şunları söylemiştir. Bilir misin Kara Güne düşümde ne göründü? Kara kaygılı düş gördüm, yumruğumda çırpınan benim şahinn kuşumu ölüyor gördüm, gökten yıldırım ak otağımın üzerine çıkıyor, kapkara duman yurdumun üzerine dökülüyor gördüm, uzanarak gözümü örtüyor gördüm, bileğimden on parmağımı kanda gördüm, ne vakit ki bu rüyayı gördüm, ondan beri aklımı fikrimi toparlayamıyorum, hanım kardeş benim bu rüyayı yor bana dedi. (Ergin, 1986: 24)

-Soylama

Oğul, oğul ay oğul!
On ay deyince dünyaya getirdiğim
oğul! (Ergin, 1986: 28)

Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek
Boyu hikâyesinde Dede Korkut şunları söy-
lemiştir:

Bay Büre'nin oğlu beş yaşına girdi,
beş yaşından on yaşına girdi, on yaşından
onbeş yaşına girdi. Dönüp baksa çalımlı, kar-
tal hünerli bir güzel iyi yiğit oldu. (Ergin,
1986: 35).

Han kızının evinde kut, halayık tü-
kenmiş

Maşrapa almış suya varmış
Bileğinden on parmağını soğuk almış
(Ergin, 1986: 51-52)

Mani, halk şiirinin en küçük nazım
şeklidir. Genellikle birinci, ikinci, üçüncü mus-
raları kafiyelidir. Maniler yedili hece ölçüsüyle
yazılır. Mani bazen evlerde, bazen köy oda-
larında, bazen de Ramazan akşamlarında
davulcuların dillerinde karşımıza çıkar. Ano-
nim bir tür olan mani geleneksel olarak her
dönem söylenegelmiştir. Türk milletinin di-
linde, kulaktan kulağa gelmiş olan maninin
tarihçesi çok eski dönemlere dayanır. Mani-
lerde geçen on sayısına bakacak olursak ör-
nekleri şunlardır:

Bahçe ekili gerek
Yüksek sekili gerek
Şu kaşman şu gözün
Beş on vekili gerek
Bahçe ekili gerek
Yüksek sekili gerek
Şu kaşman şu gözün
Beş on vekili gerek

Halk edebiyatında çok sevilen ve söy-
lenen bir tür olan Türkü bestelenerek söylenir.
Türkünün esas birimi koşmaya benzeyen
Türk dörtlüğüdür. Her dörtlüğün sonunda
nakarat(kavuştak) olarak tekrarlanan bölüm
yer alır. Türküler ekseriyetle şairi bilinmeyen
anonim eserlerdir. Tıpkı maniler gibi milletin
dilinde günümüze kadar söylenegelmiştir.
Türkler acılarını, sevinçlerini, üzüntülerini ve
kederlerini türkü yakarak dile getirmiştir.

Türkülerde geçen on sayısıyla ilgili bazı bö-
lümeler şöyledir:

Her evde on külek bulgur kaynardı
Zahirelik damdan sırtla inerdi
Değirmenin taşı suyla dönerdi
Bunlar unutuldu benim Darendem

(Kurt, 2016:469)

Hani bizden evel gelen
Beş vakit namazı kılan
On parmağından pınar olan
El Muhammed Ali'nindir

(Kurt,2016:658)

Annelerinin çocuklarını uyutmak için
söylediği ninniler; Türk dilinin öğretiminde
çok önemli bir yer kaplar. Türk Dünyasında
yer alan bazı ninnilerde on sayısı şöyle geç-
mektedir:

Aylanayın aydası,
Kaşan tiyer paydası,
On jasına şıkkanda
Sonda tiyer paydası.(karklpt) (Uğur-
lu, 2012:170)

(Uğurlu, 2012:170)

Dandini dandini danaylık,
Kızım olmuş on aylık.
On olmazsa beştire,
Kızım güllere eştire .(trtü)(Uğurlu,
2012: 239)

(Uğurlu, 2012: 239)

Men ezizem şongarı,
Dülger yonar yongarı,
Balama gurban olsun,
Dogguz goca on garı. (azert) (Uğurlu,
2012: 385)

(Uğurlu, 2012: 385)

Baban gitti gülbeşere,
Gölbezleri sattı on beşere,
Nenni de yavrum nenni,
Uyu da böyü çimenlerde yörü. (trtü)

(Uğurlu, 2012: 397)

SONUÇ

Asırlardan beri inançların geleneksel-
leşmesinde sayıların önemli olduğu görül-
mektedir. Bir, üç, dört, yedi, dokuz, on iki,
kırk gibi sayıların öne çıktığı kültürümüzde,
kültür ve inanç coğrafyamızda on sayısının da
önemli olduğu görülmektedir.

Yukarıda sıraladığımız araştırma so-
nuçlarına göre on sayısının kaynağının kadim

inançlarımız, bu kadim inançlarımızdan güç alan törelerimiz ve İslamiyet olduğu görülmektedir. Hz. Âdem'in on suhufundan sonra Hz. Musa'nın on emrinden yola çıkarak sembolleşen ve günümüzü kadar çeşitli yorumlarla gelen on sayısı, gelenekselleşerek kadim inançlardan Hinduizm, Budizm ve benzeri inançlarda kendine yer bulmuştur.

Hz. Peygamberin hadislerinde ve Kur'an-ı Kerim'de farklı sure ve ayetlerde yer alan on sayısının insanın mükemmelliği, kemale ermesi ve olgunlaşması için kullanıldığı görülmektedir. Kur'an-ı Kerim on sayısını ibadetin sonucu olarak görmekte ve insanı on gün sınırıyla olgunlaşmaya davet etmektedir. İslamiyet'in kabulünden sonra bu sayının Türk boyları arasında sembolleştiği görülmektedir. Özellikle askerî kavramlarda öne çıkan on sayısı, tasavvuf anlayışının yaygınlaşmasıyla Horasan ve Türkistan coğrafyasında inançlarımıza olgunlaşma, mükemmelleşme anlayışıyla yerleşmiştir. Yesevilğin bu dört kapı on makamı birçok eserde yol gösterici olarak edebiyatımıza da yeni kapılar açmıştır.

On sayısına değer katan ve öne çıkarılan Hoca Ahmed Yesevî'dir. Yesevî, Kur'ana ve sünnete bağlılığını on sayısının mükemmelliğiyle ortaya koymuştur. Cennetle müjdelenen on Müslümanın varlığı ve Kuranda on sayısının kullanıldığı alanlar Yesevî'de kâmil insan düşüncesini öne çıkarmıştır. On sayısı ilk dört sayının toplamıdır. İlk dört sayının her biri bir kapıyı temsil etmektedir. Dört kapı on makam insanı olgunlaştıran kemale erdiren vasıflardır. Kâinatta mükemmel olan varlık insan ve insanı kemale erdiren de dört kapı on makamdır.

Sonuç olarak Yesevî'nin Hikmetlerinde ve Fakr-nâmesinde öne çıkardığı on sayısını İnsan-ı kâmil'in/Hz. İnsan'ın temel vasıfları olarak düşündüğünü ve uygulamaya koyduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Akalın, K.H. (2015). "Yeni Ahit'teki Buddha'nın Sözleri ve Bilgeliği", Nevşehir HBVÜ, SBD, Nevşehir.
- Aksoyak, İ. H. (2006). *Tuhfetü'l-Uşşak*, Ankara.
- Arat, R. R. (1991). *Kutadgu Bilig*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Aslanoğlu, İ. (1992). *Şah İsmail ve Anadolu Hatayileri*, İstanbul.
- Atalay, B. (1985). *Divânü Lûgat-it Türk Tercümesi I-II-III-IV*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Baştürk, M. (1995). "Parmakları Sayma Biçimi ve Kökenlerinden Hareketle Türkçede Sıra Sayı Sisteminin Oluşumu" Ankara.
- Cengil, A. (Bila Tarih). *Zahor'dan Seçmeler*, İstanbul.
- Durbilmez, B. (2008). Nahçıvan Türk Halk İnanışlarında Mitolojik Sayılar, *Turkish Studies*, Kayseri.
- Durbilmez, B. (2011). "Batı Trakya Türk Halk Kültüründe Mitolojik Sayılar" *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, Kayseri.
- Durbilmez, B. (2007). "Kırım Türk Halk Anlatılarında Sayı Simgeciliği" *Millî Folklor*, 2007, Yıl 19, Sayı 76.
- Eraslan, K. (2018). "Fakr-Name ve Özellikleri", *Kul Hoca Ahmed Yesevi Makaleler Kitabı*, Ankara.
- Erdi, S. ve Yurteser, S. T. (2005). *Kaşgarlı Mahmud Dîvânü Lügâti't-Türk*, Kabalıcı Yay. İstanbul.
- Ergül, N. (2015). "İnsan-ı Kâmil-Güzel Ahlak İlişkisi", *JASSS, International Journal of Social Science* Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS29> 16 Number: 35, p. 259-270, Summer I, Adıyaman.
- Fırlı, E. (1994). *Türkiye'de Alevîlik ve Bektâşîlik*, Selçuk Yayınları, İzmir.
- Gömeç, S. (1997). *Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Gül, M. (2010). "14. Yüzyıl Eski Anadolu Sahasında Oğuz Lehçesiyle Yazılmış

- Eserler Üzerine Yapılan Başlıca Bilimsel Yayınlar", JASSS, *International Journal of Social Science*, Volume 3 Issue 2, p. 1-21, Winter, Adıyaman.
- Güler, K. (1990). "Garib-nâme'de 9. ve 10. Bablar" Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Güzel, A. (2007). *Bakırgan Kitabı*, Öncü Kitap, Ankara.
- Güzel, A. (1997). *Ahmed Yesevî'nin Fakr-nâmesi Üzerine Bir İnceleme*, Öncü Kitap, Ankara.
- Güzel, A., (1995). *Ahmet Yesevi'nin Fakr-Name'si ile Hacı Bektaş Veli'nin Makâlât'ında Dört Kapı-Kırk 'In Makam'ın Mukayesesi*", HBV Dergisi, GÜ, Ankara.
- İnan, A., (1954). "Türk Destanlarına Genel Bir Bakış" Türk Dili Araştırmaları Yıllığı. İstanbul.
- İshakova, Z. (2018). "Mühür Yahut Onbir Ahmed Tarihi", Kul Hoca Ahmed Yesevi Makaleler Kitabı, Ankara.
- Karaman, H. vd, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Komisyonu.
- Kaya, K. (Bila Tarih). "Vedaların Bilinmeyen Tanrısı Ka" İstanbul.
- Kurnaz, C.-Tatçı, M. (2000). *Yesevîlik Bilgisi*, Ahmet Yesevî Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kuzgun, Ş. (2015). *Hazar ve Karay Türkler*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Okuyucu, C.-Kaçar, M. (2014). *Hazîni, Cevâhirü'l Ebrâr Min Emvâc-ı Bihâr- İyilerin Dalgalı Denizlerden Çıkardığı İnciler-Yesevîlik Âdabı ve Menakıbnâmesi*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul.
- Ögke, A.(2001). "Bir Tasavvuf Terimi Olarak Ricâlü'l Gayb/İbn Arabî'nin Görüşleri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S.5 Van.
- Öztürk, M. (1999). *Tarih-i Cihan Güşa*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara.
- Schimmel, A. (2017). *Sayıların Gizemi*, İstanbul.
- Tatçı, M. (1990). *Yunus Emre Divanı*. Ankara.
- Tatçı, M. (2016). *Dîvân-ı Hikmet, Hoca Ahmed Yesevî*, Ankara.(Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme - Araştırma Dizisi; Yayın No: 29).
- Tanrıkulu, E. (2000). *Aşere-i Mübeşşere Cennetle Müjdelenen Sahabeler*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara.
- Tekin, Talat (2014). *Orhon Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yay. Ankara.
- Tümer, G.-Küçük, A. (1999). *Dinler Tarihi*, İstanbul.
- Uludağ, S. (2012). *Tasavvufi Terimler Sözlüğü*, Kabcacı Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, A.-Akkuş, M.Öztürk, A. (2007). *Makâlât*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Yavuz, K. (2000). *Garib-nâme*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Güler, K. ve Tıngıroğlu, Z. (2018). Kültür Coğrafyamızda ve Ahmet Yesevî'de On Sayısı Üzerine Değerlendirmeler, *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7628>, Number: 68 Summer I 2018, p. 77-98.